

Europa prezentă este în căutarea soluțiilor pentru trăinicia sa viitoare.

Sunt lansate cu mai multă insistență idei despre necesitatea unor reforme ale tratatelor de funcționare a sa și este mai deschisă calea dezbaterilor vizând o funcționare capabilă să răspundă cât mai bine așteptărilor membrilor, individual, dar și ansamblului lor.

A devenit limpede pentru toți membrii actuali că sunt diferențe mari între motivele pentru care fiecare dintre ei este în Europa și gradul de satisfacție al răspunsului dat de organismele europene la preocupările naționale este cel mai adesea socotit ca nesatisfăcător. Pentru mulți dintre membrii săi, Europa este frecvent asimilată FMI în privința cerințelor de conformitate, argument de care guvernele se servesc cu lejeritate în fața opiniei publice, făcând abstracție de diferențele dintre competențele pe care Uniunea le-a lăsat în seama autorităților naționale și cele pe care statele naționale le-au încredințat Uniunii prin referendumuri constituționale sau acte emenate de consensul șefilor de stat sau guvern.

Există căi de a face din Europa o construcție eficace pentru toți membrii (măcar cei actuali) și pentru întregul ei? În ce măsură presupune asta revederea tratatelor, abandonarea de plano sau pe temeii specific a cerinței unanimității voturilor pentru luarea deciziilor? Dacă realitatea funcționării statului de drept, a confluenței constituțiilor naționale cu regulile europene adoptate cu unanimitatea membrilor Consiliului sunt diferite, dacă aspirațiile membrilor legate de prezența lor în UE se deosebesc prin greutatea specifică pe care o dau chestiunilor de ordin economic, față de cele sociale, regionale, de politică externă, securitate și apărare sau de natura raporturilor cetățeanului cu justiția și autoritățile, atunci înseamnă că nu există înțelegere uniformă și accept al tuturor prevederilor din tratatele constitutive. Înseamnă că, de facto, avem, individual sau în colectiv, percepții diferite despre forma raportului național – european.

Un sondaj de la sfârșitul anului 2020, întreprins în cele 5 state „frugale”, Germania, Franța și Polonia de *Consiliul European pentru Relații Externe (CEFR)* – un think tank care combină intelectualul cu responsabilul (dar, absent din România) -, relevă faptul că doar patru domenii: libertatea de a trăi și a munci în alt stat membru, oportunitățile și beneficiile pieței unice, cooperarea în domeniul securității, justiției și contra-terrorismului și protecția împotriva războiului/conflictelor, întrunesc peste 20% din aprecierea celor chestionați dacă UE reprezintă bine interesele naționale (și doar unul singur – libertatea de mișcare – peste 30%).

Pe de altă parte, sondajul întreprins în 12 state membre la începutul acestui an, dar înainte de invazia Rusiei în Ucraina, relevă că 58% dintre participanții la sondaj consideră că sistemul politic din țările lor este necorespunzător din punct de vedere funcțional. Potrivit prezenței la vot, România este campioana neîncrederii, cu un procent de 31,8% înregistrat la ultimele alegeri generale (*EU Voter Turnout – Parliamentary Database, IDEA – Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm, 2022*).

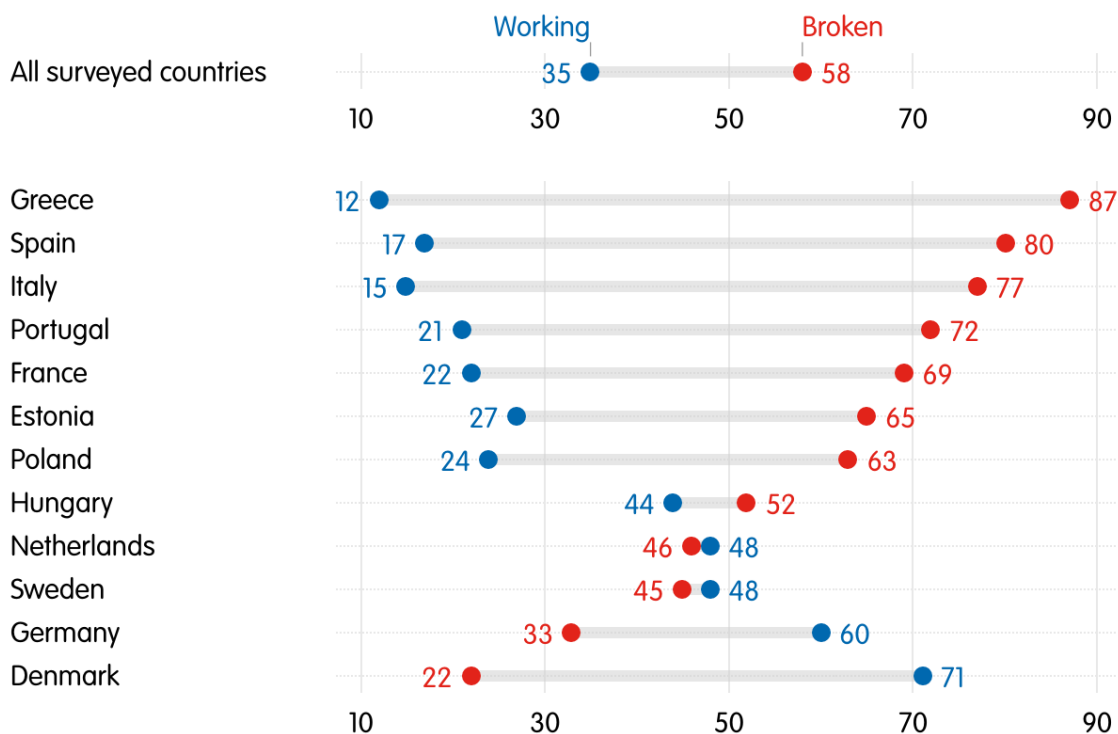
Dezbaterile actuale despre cât de necesară sau întârziată este căutarea unei politici coerente de securitate și apărare, sprijinită pe o forță armată europeană sunt aprinse și motivate de agresiunea Rusiei asupra Ucrainei. Evoluția Europei de la stadiul de Comunitate a cărbunelui și oțelului la cel prezent a făcut dovada repetată a faptului că Uniunea a crescut inclusiv prin căutarea de soluții la crizele cu care a fost confruntată. La mijlocul lunii mai 2000, pe când România era în toiul negocierii capitolului referitor la politica externă și de securitate comună, în cadrul negocierilor de aderare la UE, am fost prezent la Reuniunea miniștrilor de externe și ai apărării din Uniunea Europei Occidentale, care a demarat transferul atributelor de securitate și apărare către UE, un drum parcurs în 11 ani. Credința că Europa este continentul păcii a ținut pe loc progresul politicii de securitate și apărare, ca și al politica externă comună. Ca atare, după alți 11 ani, a revenit NATO și SUA responsabilitatea reacției la șocul provocat de războiul de la granițele Europei.

În timp ce securitatea colectivă a Europei bate pasul pe loc, suveranitatea sa a căpătat un impuls nou odată cu nașterea Europei geopolitice, care pentru prima dată își asumă finanțarea și livrarea de arme către un stat terț. Consiliul UE din 10 iunie a.c. are pe agendă chestiunea solicitărilor Ucrainei, Georgiei și Moldovei de a se alătura Uniunii, un subiect deschis mai multor variante de răspuns, dată fiind complexitatea situațiilor interne din aceste țări, precum și preocuparea membrilor actuali de a vedea că asocierea lor nu gripează și mai mult mecanismul de funcționare a Europei.

Soluțiile pot fi degajate asumând cu responsabilitate istoria devenirii Europei, formularea unei strategii însoțite de necesara foaie de parcurs și conștientizarea/depunerea de demersuri pentru înțelegerea valorilor opțiunii. Altfel, Europa riscă să replice confuzia care a însoțit Brexitul.

„Nu suntem favorabili unor tentative neanalizate și premature vizând lansarea unei proceduri de revizuire a Tratatelor Uniunii”, consideră 13 state membre ale Uniunii Europene (printre care și România), ca reacție la atitudinea comună a președinției în exercițiu a Uniunii și a președintei Comisiei Europene și ca răspuns al celor două instituții la propunerile

Do you think that the political system in your own country is working well or is broken? In per cent.

Source: Datapraxix, AnalityQs, Datalyze, Szondaphone, Turu-uuringute, and YouGov, January/February 2022.
ECFR · ecf.eu

conferinței cetățenilor privind viitorul Europei (CoFE): o atitudine puțin pro-europeană prin opoziția față de „instrumentalizarea propunerilor cetățenilor”. Deodată, cei 13 afirmă că Europa este funcțională (bazându-se pe soluțiile financiare de reducere a efectelor Covid-19 și pe reacția comună la invazia Ucrainei) și nu sunt necesare modificări instituționale. Privind componența grupului celor 13 se impun următoarele constatări: 9 membri aparțin estului-european, unde democrația este o școală neabsolvită și cunoștințele ei neasimilate, iar 3 nu sunt membre ale NATO. Chiar dacă nu ne place atitudinea esticilor, ea se datorează într-o măsură mare incapacității instituțiilor proprii de a propune o agendă europeană care să exprime aspirațiile legate de locul esticilor în Europa și capabile să atragă participarea celorlalți.

Este un fapt de necontestat că Europa este diferită și în prezent: nu toate statele sunt membre ale zonei Euro, nu toate statele sunt membre ale spațiului Schengen, nu toate împărtășesc aceleași politici sociale și de sănătate, aceleași toleranțe în materie de migrație, nu toate au aceleași obiective de politică externă și cu atât mai puțin în materie de compatibilitate a mijloacelor de apărare. Potențiala lărgire a Uniunii cu state din Balcanii de vest sau din spațiul ex-sovietic lărgeste sfera diferențelor și consacără, de fapt, o Europă cu mai multe viteze, o Europă a cercurilor concentrice. În discursul rostit la Strasbourg cu ocazia zilei

Europei 2022, președintele Franței, țara care exercită președinția rotativă curentă a UE, evoca posibilitatea creării unei „comunități politice europene”, care să permită națiunilor europene democratice să găsească, prin aderarea la valorile UE, un nou spațiu de cooperare în materie de politică, securitate, energie, transport, investiții, infrastructură și liberă circulație a persoanelor. Privind în profunzime aceste propuneri le putem asimila unor acorduri de asociere 2.0, cu adăugirea la formulele anterioare ale acordurilor de asociere a componentelor de politică și securitate. Pe de altă parte, formula suferă de subzistența prezumției de tratament ca cetățeni de rangul II pentru cei care bat la porțile Uniunii.

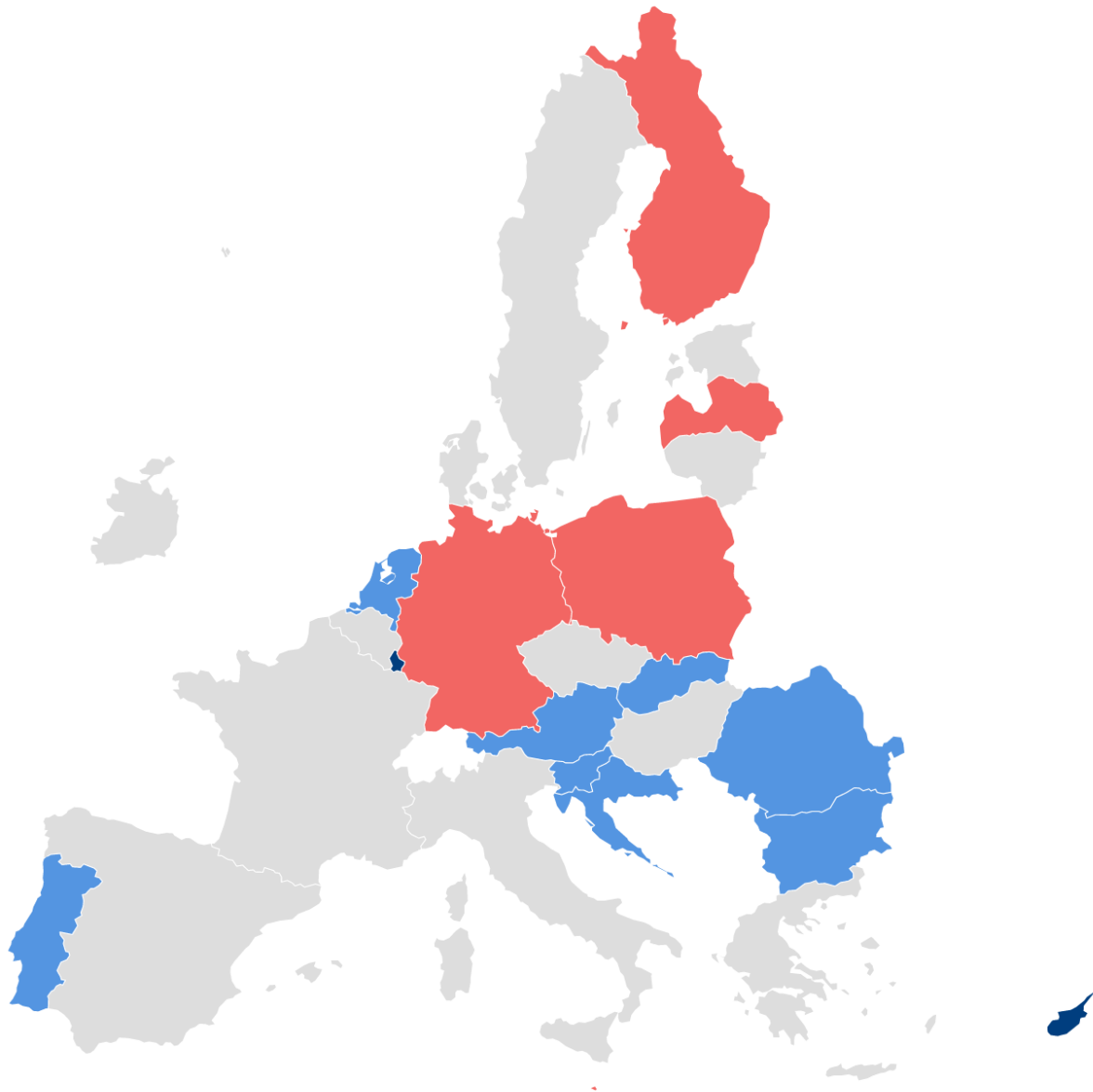
Indubitabil, suntem cu un pas înapoi față de propunerea lui Emmanuel Macron de la Sorbona (2017), aspirând la o confederație europeană, idee la care Germania a răspuns abia după formarea „coaliției semafor”. Aceasta nu doar datorită schimbării radicale a mediului extern și aspirațiilor de aderare la UE a unor țări confruntate cu mari probleme legate de funcționarea statului de drept sau confruntate cu corupție și crimă organizată, ci în primul rând datorită alunecărilor de la Tratatul în state membre, sub stindardul revigorat al naționalismului și populismului. În multe circumstanțe europenii se găsesc față în față cu dilema neînțelegerii cum poate un stat membru să pretindă cetățenilor săi să respecte regulile juridice, în timp ce statul însuși se dezice de regulile internaționale la care a aderat. Retorica disprețului față de angajamentele internaționale asumate este maniera prin care este ținută construcția europeană ca izvor al tuturor relelor. Or, a pretinde că nu vedem aceste lucruri, că Europa se „târăște” la înaintare, captivă votului unanim al celor 27, este sinonim ipocriziei celor 13 care pretind că „avem deja o Europă care funcționează”.

Perspectiva obținerii unei unități în jurul criteriului de funcționare ireproșabilă a statului de drept este firavă: percepția este diferită chiar și între cetățenii statelor „frugale”, în Olanda și Austria existând un sentiment de mai mare încredere în capacitatea Europei de a proteja statul de drept și pentru a combate corupția, pe când în Finlanda și Germania predomină scepticismul. Atitudinea deschisă a Poloniei față de refugiații ucraineni a deschis un nou capitol în disputa Varșoviei cu Bruxelles-ul, ajungându-se ca cca 55% din polonezi să considere că UE trebuie să abandoneze pretențiile de superioritate juridică ale propriilor reglementări, față de cele naționale (*ECFR, The European Sentiment Compass 2022*). În Estonia, Grecia, Polonia, Ungaria, Malta, România, Slovacia, Slovenia și chiar Franța există suspiciuni față de depășirea de către UE a competențelor în materia statului de drept și încălcarea suveranității naționale a membrilor. Or, înainte ca normele de drept să fie egal înțelese și aplicate, orice discuție despre ridicarea UE la un alt nivel de unitate nu poate sfârși cu rezultate. O Europă geopolitică, în sensul exercitării capacității de actor global de influență, nu poate exista fără a avea, concomitent, o uniune de valori.

Dezbaterile despre viitorul Europei sunt, adesea, desfășurate pe trei piste false: (a) renaționalizarea politicilor europene; (b) crearea unui stat federal; (c) imobilism și conservarea modelului inițial. Pentru prima cale trebuie urmărite evoluțiile și înțelese deciziile politice post Brexit. Cea de-a doua sperie cel mai mult, iar a treia cale este sinonimă dorinței de a revenire la raporturile UE-state naționale de dinaintea pandemiei.

Potential impact of the rule of law issue on attitudes towards Europe in member states

Very likely improve Probably improve Won't matter Probably harm

ECFR · ecfre.eu

Proiecte ale „comunității politice europene” au mai existat: în primăvara anului 1991 un grup de demnitari est-europeni (printre care m-am numărat) am răspuns invitației de a ne întâlni la Paris cu președintele François Mitterrand, pentru o întâlnire pregătitoare a reuniunii din iunie, același an, la Praga, menită să pună bazele unei „confederații europene” deschisă țărilor est-europene proaspăt eliberate de tutela sovietică. Ca și mine, colegii mei din celelalte țări participante nutreau dorința de a ne vedea țările cât mai repede asociate Comunităților Europene (denumire anterioară Tratatului de la Maastricht). Proiectul a eșuat datorită opoziției SUA, Germaniei și Cehoslovaciei de la acea dată. Explicația am primit-o câteva săptămâni mai târziu, la Washington, unde cam aceiași demnitari ieșiți din totalitarism ne-am

întâlnit cu Jeffrey Sachs și cu președintele George Bush, tatăl, care puneau „Acordul de la Washington” înaintea oricărei inițiative provenite de pe vechiul continent.

Un alt precursor fusese proiectul „comunității politice europene”, avansat de Robert Schuman și Alcide de Gasperi în 1952 și încredințat elaborării de către singura comunitate europeană de la acea dată – CECO. Considerat prea îndrăzneț, supranațional și integraționist, proiectul a fost repede abandonat.

Arhitecții și observatorii începutului Europei, Robert Schuman, Jean Monnet sau Denis de Rougemont au crezut în cultură, în faptul că o comunitate, un sentiment european comun nu pot fi clădite fără împărtășirea de valori culturale comune, fără a fi atașați lor prin educație întemeiată pe apartenența la același spațiu de cunoaștere. Fără a intra în dedesubturile politicii, în prezumția gradului de determinare a platformelor partidelor de către sponsori externi interesați, este clar că progresul Europei, în sensul câștigului său de personalitate, nu poate să aibă loc fără ca locuitorii spațiului european să dezvolte sentimentul apartenenței la acesta. Din nefericire statele n-au întreprins mare lucru în această direcție sau și-au aservit bruma instituțiilor prezumate „europene”.

Valul de naționalism, stimulat de Brexit, bâlbâiala UE la începutul pandemiei de Covid-19 și reacția de follower în cazul războiului Rusiei cu Ucraina întăresc nevoia de clarificare a atitudinii europenilor față de Uniune și raporturile dintre aceasta și statele naționale. Se poate spune că UE a intrat în testul maturității și cetățenii ei sunt solicitați să aleagă calea evoluției viitoare. Cum întreruperea lanțurilor de aprovizionare și geopolitica a pus stăpânire pe economie, nevoia ca europenii să poată fi în cea mai mare măsură suverani (nu naționaliști) se impune, dar ținta nu este probabil să fie atinsă în mai puțin de 10-15 ani. Aceasta în condițiile în care presupunem un efort împreună și nu o dezbinare. Pe de altă parte, tocmai conștientizarea faptului că lumea intră într-o altă logică a autosatisfacerii nevoilor economice și de securitate reclamă o atitudine deschisă de înțelegere a funcționării conformă așteptărilor pieței europene. Clădirea conștiinței europene va dura mai mult decât ajustarea economică și făurirea unei suveranități în materie de apărare.

De cele mai multe ori, în dezbateră publică europeană se face confuzie între suveranitate și independență, ceea ce trezește neliniște în rândul unor politicieni din statele membre și al populației, lăsându-se cale liberă interpretării de știrbire a independenței naționale. Acest lucru nu este întotdeauna întâmplător, ci un leitmotiv al naționaliștilor. Or, suveranitatea, în sens european, este expresia unei decizii politice colective a europenilor, respectiv expresia capacității de a decide de sine stătătoare în materie de politică internațională, prin considerarea interesului propriu.

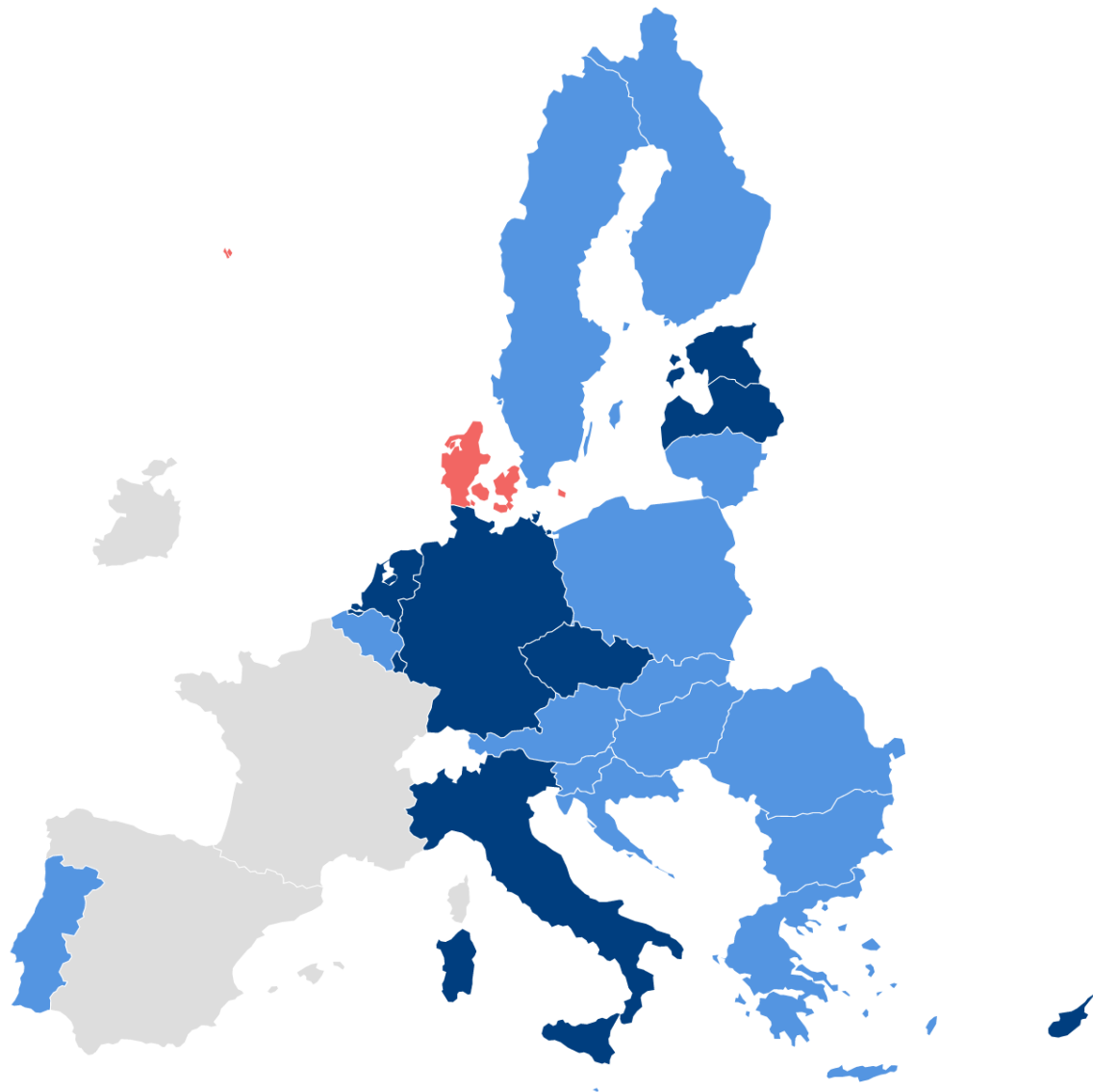
Această prezumție trebuie să conducă atitudinea europeană atât în materie de securitate, cât și în privința atitudinii față de globalizarea economică. Europei, și nu pieței trebuie să-i aparțină deciziile asupra sectoarelor în care își asumă riscurile interdependenței și cele asupra cărora intenționează să exercite o formă de control.

Asumarea acestei libertăți de decizie este un prealabil indispensabil dobândirii caracterului de putere europeană. Războiul purtat de Rusia în Ucraina și devenit războiul Europei prin furnizarea de arme letale și aplicarea de sancțiuni economice devenite cruciale,

în domeniile tehnologiei, industriei, comerțului, depozitelor și plăților cu intenția îngrunării adversarului fără prezență pe terenul de luptă, repune în discuție teza puterii care nu depinde de forța militară.

Potential impact of the international security issue on attitudes towards Europe in member states

Very likely improve Probably improve Won't matter Probably harm

ECFR · ecf.eu

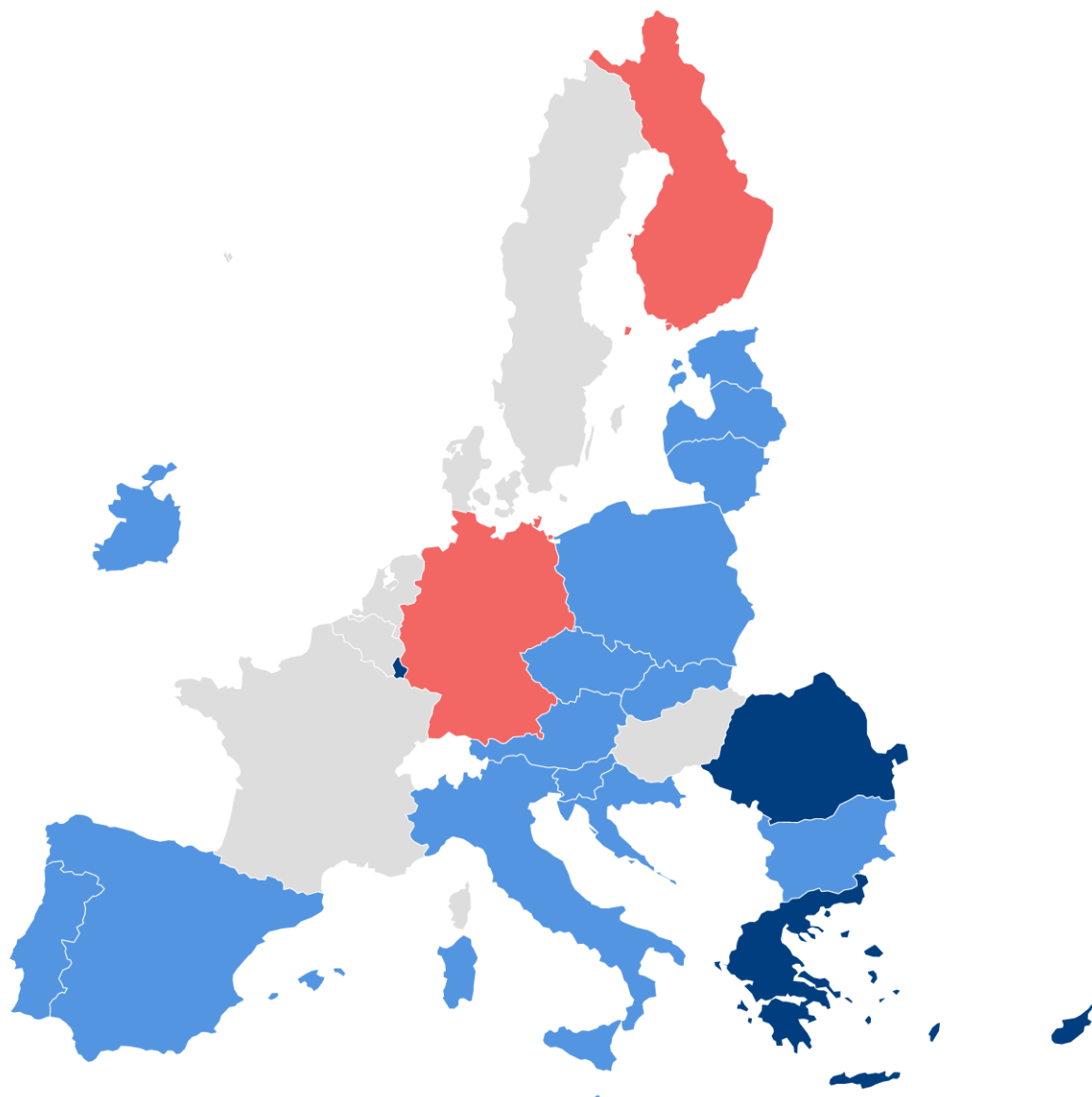
La nivelul publicului ideea de Europa este legată, în primul rând, de piața unică și libertatea de circulație (incluzând locurile de muncă și de studiu). Aspectele sociale și protecția locurilor de muncă sunt presupuse a fi competențe naționale, ca și cele privind politicile de sănătate sau impozitare. Oamenii au o sensibilitate scăzută față de funcționarea statului de drept, obiectivitatea sistemului juridic și raporturile politicilor naționale cu cele emanând dinspre Bruxelles sau Strasbourg. De asemenea, ei văd prețurile și inflația ca fiind în

răspunderea guvernelor, ceea ce încă face ca BCE și Euro să fie privite ca fiind dincolo de controlul alegătorilor și, ca urmare, potențial adversare lor.

Dobândirea unei unități europene în domeniul social este „un vis prea îndepărtat”, adică mult evocat și foarte puțin conturat. Deși Europa este, în ansamblu, cuibul politicilor sociale, totuși convingerea liberală a progresului economic bazat pe prevalența pieței lasă socialului doar poziția de sub-produs.

Potential impact of the financial solidarity issue on attitudes towards Europe in member states

■ Very likely improve ■ Probably improve ■ Won't matter ■ Probably harm

În contextul în care inițiativa în Europa, pentru Europa, aparține unui număr extrem de redus de state membre, și când prezența șefilor de stat sau de guverne în Consiliul European este copleșitor dedicată reprezentării intereselor naționale și mult mai palidă față de orice obiectiv comun care nu are consecințe de distribuire de fonduri, ideea unei confederații europene este wishful thinking, chiar în condițiile imprevizibilității acțiunilor Rusiei, pentru care Europa – prin vocația sa democratică – este adversarul continuu.

Chiar nerostită, preocuparea europenilor este mai întâi legată de liberul schimb al mărfurilor, serviciilor, locurilor de muncă și banilor, decât de dorința de a vedea înfăptuită mai repede o mai mare unitate a sistemelor de drept sau un nou transfer al prerogativelor naționale către organisme supranaționale, chiar dacă liderii și administrațiile naționale ne decepționează adesea.

Europa intenționează cu Next Generation EU să se poziționeze ca un adjuvant social și nu ca aspirând la o deposedare a politicilor naționale, mai ales în contextul proclamării unui ansamblu de așteptări vizând înlocuirea combustibililor fosili și reducerea influenței activităților umane asupra calității mediului. Știind că Europa reprezintă cca 30% din Produsul mondial brut, dar este „vinovată” de doar 8% pentru poluarea globală, atitudinea europenilor față de politicile comune de protecție a mediului sunt reținute, cu tendință de insatisfacție.

În ce domenii este probabilă o întărire a unității Europei?

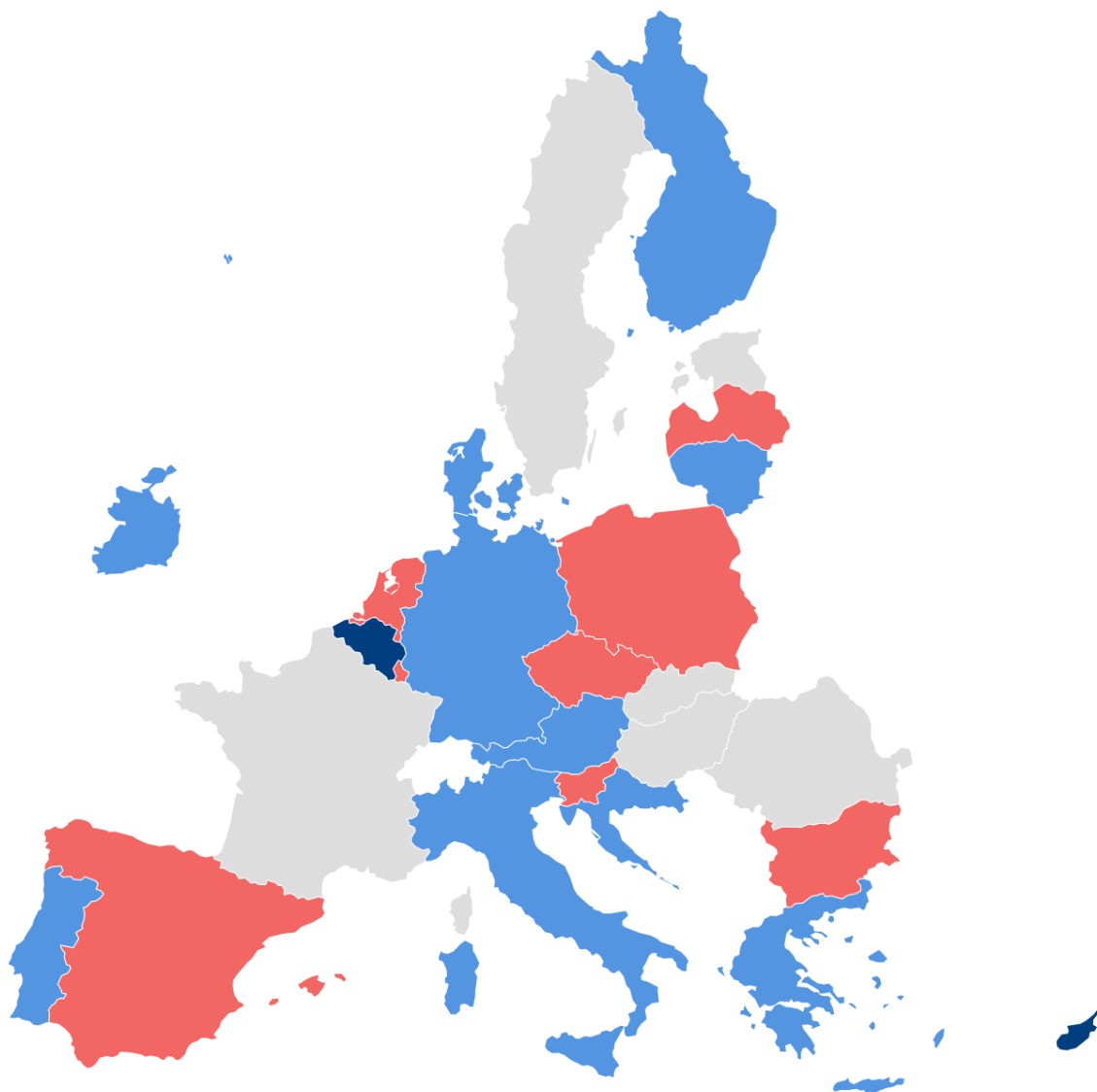
În cel economic, al cercetării și inovației. Este deja un fapt constatat că lumea este în curs de fragmentare a piețelor. Teama celor de la FMI față de riscurile de structurării relațiilor internaționale este justificată și de-globalizarea se petrece fără să reducă decalajele, ci agravându-le. Pandemia globală și sancțiunile economice introduse împotriva unei mari puteri au rupt lanțurile de aprovizionare, au produs șocuri repetate pe bursele lumii și au rezultat în creșteri de prețuri a căror calmare este improbabilă pe termen mediu.

Lipsa de pe piață a microprocesoarelor a afectat industria comunicațiilor, procesării datelor, auto, automatizarea proceselor de producție, sectorul aerospațial, cel al producției de armament și altele. Europa nu este un jucător în acest domeniu și, sperând în realizarea investițiilor necesare, abia după 2030 se va putea vorbi de o quasi-autonomie a Europei în domeniul care stă la baza oricărui viitor. Față de situația prezentă, în care 8 din 10 procesoare sunt fabricate în Asia (din care 70% sunt consumate în America și Europa), planul UE-27 de a investi 43 miliarde euro până la finele deceniului în curs ar da Europei o autonomie de 20%, în directă concurență cu Samsung, TSMC și Intel care au deschis în 2020-2021 circa 30 de noi șantiere pentru a face față unei cereri în formidabilă creștere.

Pe de altă parte, cercetarea europeană suferă de un decalaj față de SUA și China, mai ales în domeniul inteligenței artificiale și al telecomunicațiilor. Ori, cu greu se poate vorbi despre suveranitate fără a avea capacitatea de a face față concurențelor în domeniile spre care se îndreaptă cererea. Toate cele de mai sus solicită resurse financiare consistente și competențe care să fie stimulate. Practic, nicio țară europeană, singură, nu are capacitatea să satisfacă aceste cerințe, mai ales în condițiile în care investițiile americane și cele chineze sunt într-o acerbă concurență al cărei final este dominarea întregii lumi și punerea ei în stare de dependență.

Potential impact of climate/energy issues on attitudes towards Europe in member states

Very likely improve Probably improve Won't matter Probably harm

ECFR · ecf.eu

Europa va supraviețui acestui duel doar prin mobilizarea forțelor proprii și dezvoltarea unei gândiri responsabile față de nevoia formării suveranității europene. Capacitatea de convingere a Europei a scăzut și adesea propunerile venite dinspre Bruxelles, văzute ca nodul încâlcit al birocrăției, agasează și apar ca răspunzând tot mai puțin așteptărilor cetățenilor Europei. Cu atât mai mult apare ca încheșată ideea creării unei Europe – putere prin raportare la cultul suveranității și identității naționale, iar războiul din vecinătatea ei apropiată

face ca orice idee îndreptată spre realizarea suveranității europene să fie considerată ca îndreptată împotriva NATO.

Concluzia spre care ne îndreptăm este cea că o Europă mai puternică se poate clădi cu mai puține rigurozități de uniformitate în materia guvernării statelor naționale, cu atât mai mult cu cât lărgirea ei nu este un proces încheiat. În câmpul economiei se pot consolida relațiile de apartenență la o piață unică și capabilă să exercite influență pe plan global; în domeniul securității se pot întreprinde pași spre crearea unei coerențe în materia strategiei defensive și de conformitate a armamentului; în domeniul protecției mediului înconjurător se poate avansa cu recursul la fonduri comunitare, dar domeniul social tinde să rămână preponderent un măr al discordiei între guvernele naționale și cetățeni (ca și domeniul fiscal, socialul rămâne terenul pe care se licitează voturile candidaților).

Configurația viitorului poate fi o Europă a cercurilor concentrice, a geometriei variabile, cu grade diferite de integrare, pentru a continua să funcționeze. Aceasta impune revizuirii ale tratatelor și guvernării ei.